

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
34. ÅRGANG 1982

Bestyrelsesmedlemmer:

Formand, arkitekt Bent Damsgaard-Sørensen, Mosevej 3 A, Værløse. Tlf. 02-48 02 12.
Næstformand, Emmi Barozsi Brodersen, Åsevej 17, Værløse. Tlf. 02-48 12 07.
Kasserer, fhv. maskinmester Jens K. Skov, Vesterbo 131, Værløse. Tlf. 02-48 02 88.
Statsskovrider Einar Laumann Jørgensen, »Syvstjernen«, Værløse. Tlf. 02-48 09 71.
Urmager Lars Larsen, »Domus«, Kildebakken 11, Kr. Værløse. Tlf. 02-48 05 74.
Civilingeniør Niels Bødker Thomsen, Bjørnsholmvej 44, Værløse. Tlf. 02-48 18 08.
Bibliotekar Hanne Jespersen, Birkevej 8, Værløse. Tlf. 02-48 45 78.
Kommunalbestyrelsesmedlem Viggo Murmann Jensen, Ryetvej 105, Værløse. Tlf. 02-48 07 14.
Kommunalbestyrelsesmedlem Hans Sterler, Højsdal 14, Hareskovby. Tlf. 02-98 14 22.

Suppleanter:

Kontorchef, cand. jur. Erik Frandsen, Rastestedet 23, Værløse. Tlf. 02-48 06 46.
Skolekonsulent Hans Jørgen Hansen, Højlundshusene 48, Værløse. Tlf. 02-48 06 89.

Revisorer:

Toldkontrollør Johan C. Christiansen, Birkedalshusene 22, Værløse. Tlf. 02-48 18 94.
Kontrolassistent Poul Skipper, Engstedet 3.1. nr. 54, Værløse. Tlf. 02-48 19 42.

Revisorsuppleant:

Fru Gunhild Nielsen, Ll. Værløsevej 52, Værløse. Tlf. 02-48 03 12.

Værløse museum og Værløse lokalhistoriske arkiv

Mosegaarden, Skovgårds Allé 37, 3500 Værløse. Tlf. 02-48 00 70.
Museet har åbent hver søndag fra kl. 14-17, og altid efter nærmere aftale.
Arkivet har åbent efter nærmere aftale med Hanne Jespersen.

Historisk Forening for Værløse Kommune

afholder generalforsamling omkring 1. marts.
Forårsvandretur: 2. lørdag i maj. Efterårstur: 2. lørdag i september.
Foreningens girokonto: 5 47 19 58. Gadekærshusets girokonto: 1 49 86 06.
Medlemsbidraget var i 1981 mindst 40 kr.

Indholdsfortegnelse

<i>Bent Damsgaard-Sørensen: I årets løb</i>	3
<i>Hanne Jespersen: Værløse lokalhistoriske arkiv - en præsentation</i>	9
<i>Ebba Tramp: Elisabeths brudekjole</i>	12
<i>Inge Margr. Olsen og J. K. Skov: Da Paradisgårdene forsvandt</i>	20
<i>E. Laumann Jørgensen: Granitflager som ledetype</i>	25
<i>N. B. Thomsen: Vibygårdsmose kraniets alder</i>	28
<i>J. K. Skov: Ildebranden i Lille Værløse 18. maj 1786</i>	29
<i>Nye medlemmer</i>	32

I årets løb

Generalforsamlingen i Syvstjerneskolens festsal den 23. februar er blevet karakteriseret som den fredeligste i mange år, og derfor kunne det være nærliggende at gå lidt let hen over den i beretningen. Af hensyn til historieskrivningen må det dog være på sin plads at resumere nogle hovedpunkter fra mødet, som havde samlet ca. 200 medlemmer omkring kaffebordene. Som første punkt efter formanden Emmi Barozsi Brodersens velkomst til forsamlingen blev Martin Nørgaard valgt til dirigent, hvorefter der blev aflagt en fyldig formandsberetning – ledsaget af en lysbilledserie. Beretningen blev godkendt med stort bifald, og man kunne umiddelbart gå over til Jens K. Skovs forelæggelse af kasseregnskabet for 1981, der balancerede med kr. 215.185,62. De væsentligste indtægter var et kommunalt tilskud på kr. 106.000, et tilskud fra staten på kr. 52.479 samt et samlet kontingent fra 884 medlemmer på kr. 34.566. Trods en tilgang af 49 nye medlemmer var medlemstallet det samme som i forrige regnskabsår.

Bortset fra de tyngende men uundgåelige driftsudgifter til varme og lys på Mosegaarden var årsskriftet 1980 den største udgiftspost med kr. 41.396, et beløb som dækkede et værk på 64 sider, hvoraf de 48 omhandlede »rillesten« og »hulveje« i Harreskovene. I fortsættelse af regnskabet blev 1982-budgettet fremlagt, og bestyrelsens forslag om en kontingentforhøjelse fra 25 til 40 kr. årligt blev vedtaget.

Emmi B. Brodersen fratrådte efter eget ønske som formand efter 4 år på posten, men blev straks efter valgt ind som bestyrelsesmedlem i stedet for Bent Damsgaard-Sørensen, der valgtes som ny formand på

bestyrelsens forslag. Bortset fra dette rollebytte var der genvalg til Einar Laumann Jørgensen og Niels Bødker Thomsen samt til bestyrelsessuppleant Hans Jørgen Hansen, revisor Poul Skipper og revisorsuppleant Gunhild Nielsen.

Emmi Barozsi Brodersen. Foto: Ole Jacobsen.

Efter et indlæg af den nye formand takkede Harald Graaskov den afdgående formand for en stor og engageret indsats i den vanskelige overgangsperiode efter Karl K. Nielsens død.

Resten af aftenen var helliget et lysbilledforedrag af arkæologen Erik Brinch Petersen om Vedbæk-fundene og udgravningerne af en enestående gravplads fra jægerstenalderen.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at bestyrelsen efter vedtægterne

De trange forhold i magasinbygningen besigtiges i forbindelse med mødet med kulturelt udvalg. I samme rum findes genstandsmagasin, lokalhistorisk arkiv og fotoatelier.

Foto: Ole Jacobsen

blev suppleret med to repræsentanter udpeget af den nyvalgte kommunalbestyrelse. Disse blev Viggo Murmann Jensen og Hans Sterler, hvoraf sidstnævnte afløste Bent Hovøre.

Kommunevalget betød også ændringer i kulturelt udvalg, som er foreningens, museets og arkivets nærmeste politiske kontaktorgan i Værløse kommune. Af samme grund arrangerede bestyrelsen allerede inden generalforsamlingen et møde med udvalget og repræsentanter for kulturel forvaltning. Ud over en almindelig orientering om de mange aktiviteter i og omkring Mosegaarden blev det til en gennemgang og drøftelse af de forskellige akutte problemer, mest af lokalemæssig karakter, men der blev også lejlighed til at berøre de mere langsigtede ønsker, bl. a.

vedrørende den forventede udbygning ved Mosegaarden. Tidspunktet og de økonomiske omstændigheder var dog ikke til de store løfter fra udvalgets side.

Spørgsmålet om lokalemanglen og de efterhånden noget trange arbejdsvilkår har været fulgt op i årets løb, og ved årets slutning er huset »Ellens Lyst« i Lille Værløse blevet stillet midlertidigt til rådighed som fjernmagasin og værksted. Tidligere er det blevet stillet i udsigt, at lokalhistorisk arkiv, som har helt utilstrækkelige forhold i Mosegaardens magasinbygning, kunne disponere over et hus på Ryetvej 15 ved Værløse skole fra foråret 1983. Nogen endelig afgørelse om flytningen er imidlertid ikke truffet ved indgangen til det nye år.

Ved det første bestyrelsesmøde efter ge-

neralforsamlingen blev der taget fat på en ajourføring af den ansvars- og arbejdsplan, som bl. a. er nødvendiggjort af den fastlagte interne opdeling i hovedfunktionerne, forening, museum og arkiv. De respektive udvalg har efter den reviderede plan fået større beføjelser, naturligvis med ansvar over for bestyrelsen, og systemet synes efterhånden rimeligt godt indarbejdet.

Efter alt at dømme bærer det hen imod, at der også aflægges delbetretninger i årsskriftet og på generalforsamlingerne, hvilket eksemplificeres i det følgende.

Foreningen

Som repræsentanter i Københavns Amtsmuseumsråd har bestyrelsen udpeget Bent Damsgaard-Sørensen og Einar Laumann Jørgensen, og i 1982 har der været afholdt 3 møder i det nye råd, hvoraf det ene fandt sted på Mosegaarden.

Af de udadvendte mødeaktiviteter, hvor foreningen har været repræsenteret, kan iøvrigt nævnes Dansk Historisk Fællesforenings årsmøde på Askov højskole, Dansk Kulturhistorisk Museums Forenings »samarbejds-møde om fredningsplaner« på Hindsgavl, fællesmøderne med de nærmeste lokalhistoriske foreninger, Fritidsfællesrådets årsmøde på Værløse bibliotek og amtskommunens konference om »lokalsamfund, lokalhistorie og lokalarkiv«.

Internt har møderækken omfattet de årlige medarbejdermøder foruden bestyrelsesmøder, udvalgs-møder osv., og så kunne listen der ud over forlænges med adskillige kursusaktiviteter ude som hjemme, herunder de populære »Kend din egn«-studiekredse med Jens K. Skov. Alt i alt har det været et travlt og lærerigt år for alle de mange frivillige medarbejdere, og for at give en bedre information om de efterhånden ret omfattende aktiviteter i

forening, museum og arkiv har et nyetableret pr-udvalg fået som en hovedopgave at udsende en »medarbejderorientering« med jævne mellemrum. Indtil videre er det blevet til 2 numre.

I forhandlingerne med kommunen er indgået ønsket om en administrativ aflastning for foreningen – men også for museet og arkivet – og som et foreløbigt resultat er der blevet ansat en heltidsbeskæftiget kontorfunktionær på Mosegaarden fra 1.1.-31.7.1983. Udgifterne betales af kommunen som et led i »arbejdstilbudsordningen«.

Til brug for museumsplanlægningen på landsplan, som sorterer under Statens Museumsnævn, er der udarbejdet et arbejdsprogram 1983-86 og en revideret langtidspan, denne gang frem til 1994. I planen indgår blandt meget andet nogle af de emner, som er blevet drøftet med kulturelt udvalg.

Forårsvandreturen lørdag den 8. maj 1982 gik til Ryget skov under ledelse af Hans Jørgen Hansen. Trods dårligt vejr var der god tilslutning til turen, som bød på en orientering om områdets interessante ting fra oldtid, middelalder og næsten op til vore dage.

Efterårsturen lørdag den 11. september foregik med bus og privatbiler fra Værløse st. til Farum. Foruden jættestuen »Greteshøj« var hovedmålene Farum kirke, hvor pastor T. Gudmand-Høyer fortalte om kirken og dens inventar samt Farumgaard, hvor pastor O. Rørdam-Bonnevie fortalte om gårdens historie og viste rundt ude og inde. Direktør Riis-Hansen og frue, som beredvilligt holdt åbent hus for de ca. 50 deltagere, kunne supplere med interessante oplysninger om de smukt gennemførte restaureringsarbejder. Som afslutning var der tid til at nyde en medbragt forfriskning på plænen ned mod Farum sø.

Traditionen tro er der blevet inviteret

til »julestue« på Mosegaarden, hvor Ettie Wrangel, Rita Bertelsen, Gerda Jacobsen m. fl. stod for det hyggelige arrangement. De mange besøgende fik forevist knipling og kunne købe gløgg med hjemmebag, julekort, klippeark m. m., og ligesom sidste år blev der et pænt overskud til Historisk Forening.

Museet

Året har været præget af mange initiativer, hvoraf de fleste vil blive ført videre i de kommende år. Dette gælder naturligvis først og fremmest de specielle undersøgelser i Harreskovene under ledelse af Einar Laumann Jørgensen, men yderligere er der ved at komme gang i et samarbejde med lokale svømmedykkere om undersøgelser i Furesøen og Farum sø.

Udgravningerne på hustomten ved Gadekærvej i Lille Værløse er ved at være afsluttet, og en gruppe er i gang med at registrere det ret store fundmateriale, således at det til sin tid kan udstilles i »Gadekærhuset«.

For museet er der udarbejdet en ny modtagelses- og vurderingsprocedure med det formål at begrænse antallet af indkommende genstande. Dette er bl. a. affødt af problemerne med opbevaringen. Selve udstillingerne er blevet gennemgået grundigt, og med bistand af fagkonsulenter er det hensigten, at der skal lægges et program for, hvad der i givet fald skal ændres og forbedres i de kommende år. Besøgstallet har været faldende, og museumsudvalget finder, at der kan være behov for nytænkning, når det gælder opstillingen og præsentationen af samlingerne.

Af flere grunde har der ikke været gennemført særudstillinger på museet i 1982, derimod har Arne Jespersen stået for ialt 11 montreurstillinger i de lokale afdelinger af Bikuben og SDS.

Et væsentligt element i museets virke har som tidligere været en aktiv skoletjeneste, som tager sig af de mange besøgende skoleklasser, klubber og grupper, og i samme forbindelse kan nævnes en kursusrække for lærere ved kommunens skolevæsen. Der samarbejdes her med kommunens pædagogiske central. Denne virksomhed finder i sagens natur sted uden for den normale søndags-åbningstid, som dække af de mange trofaste hjælpere i vagttjenesten, hvoraf flere er nytilmeldte i 1982. Det samlede antal er opgjort til 63!

Flere medarbejdere har deltaget i eksterne kurser i udstillingsteknik og konservering, ligesom der på selve museet er foregået en løbende registrering og fotografering af museumsgenstandene. Mødevirksomheden er blevet intensiveret, bl. a. med en møderække for arkæologiinteresserede, hvor det har været nødvendigt at gøre brug af lokaler uden for Mosegaarden på grund af den store tilslutning.

Arkivet

På det lokalhistoriske arkiv har 11 medarbejdere været beskæftiget i forskellige arbejdsgrupper. Billedregistreringsgruppen har foruden registrering og beskrivelse af nytilkomne fotografier også registreret en stor del af de hidtil uregistrerede fotografier fra samlingen, bl. a. billeder fra Historisk Forenings udflugter og andre arrangementer i de senere år. Desuden er alle de mange billeder fra arkæologiske udgravninger fra Karl K. Nielsens tid blevet registreret. Endvidere har man påbegyndt en registrering af det store antal Værløse-billeder, som løbende afleveres til arkivet af Værløse Fotoklub.

Avisgruppen har gennemgået ca. halvdelen af Karl K. Nielsens udklipsbøger, hvortil der udarbejdes stikordsregister, således at det nu er muligt at anvende dem

som opslagsbøger. Opklæbning af avisudklip er ophørt fra i år, idet disse nu arkiveres efter emne i kuverter.

Indsamlingen af foreningsarkiver har i hele Københavns amt været højt prioriteret, idet man i 1982/83 tilstræber at indsamle og registrere amtets mange foreningsarkiver. I Værløse kommune har vi gjort opmærksom på kampagnen ved en pressemeddelelse i maj måned og ved opsætning af plakater og fremlæggelse af foldere forskellige steder i kommunen og ikke mindst ved skriftlig henvendelse til samtlige eksisterende foreninger i kommunen - omkring 150. Foreløbig er det desværre kun et fåtal af foreninger, som har reageret på henvendelsen. I kampagnen indgår også et forsøg på at opspore nu nedlagte foreningers protokoller m. v., og heldigvis ligger der allerede på arkivet sager fra ældre foreninger, som tidligere er afleveret til Historisk Forening.

En medarbejder har udelukkende været beskæftiget med ordning og registrering af ejendoms papirer, som igennem årene er afleveret til museet, men som nu er overgået til arkivet.

Som i de foregående år har der været afholdt kurser af såvel amts- som landsorganisationer inden for arkiv- og museumsverdenen, og vi har deltaget i flere af disse kurser samt i diverse møder.

Arkivets største problem er som tidligere nævnt pladsforholdene, og det har hidtil været helt umuligt at tænke på at åbne for publikumsadgang, således som det ellers er hensigten.

»Gadekærshuset«

Af forskellige årsager har det været nødvendigt at strække tidsplanen for flytningen af Lille Værløses ældste hus fra Gadekærvej til arealet bag ved Mosegaarden.

Der samarbejdes på byggepladsen bag Mosegaarden. To mestre udi tømrerfaget, Knud Hansen og Jens Østergaard trækker saven.

Foto: Ole Jacobsen

Redaktionen af årsskriftet har derfor også valgt at udskyde den planlagte, fyldige omtale af dette omfattende projekt til næste år.

Vinterpausen omkring årsskiftet 1981/82 blev noget længere end beregnet, men i maj måned var nedtagningen afsluttet, og efter at have fået kommunens formelle byggetilladelse gik arbejdsstaben i gang med genopbygningen. Med god hjælp fra entreprenør Bjarne Juel Hansen blev der gravet ud, støbt fundamenter og undergulv efter nutidens krav, og siden er selve rekonstruktionen med placering af syldsten, opstilling af bindingsværk og oplægning af loftsbjælker gennemført med bibeholdelsen af alle konstaterede skævheder.

Opmuringen er på vej, og vil sammen med de resterende arbejder blive fortsat i 1983, hvor målet er husets endelige færdiggørelse. I hvert fald så langt, at der kun vil mangle indretning og møblering af de forskellige rum i huset.

Økonomien synes at være nogenlunde sikret, hjulpet godt på vej af de store og små bidrag, som er gået ind på »Gadekærshuset«s særlige konto. Vi er taknemmelige for denne uundværlige støtte til projektet og for den interesse, der fortsat er for sagen. Staben af hjælpere er efter-

hånden godt indarbejdet, og der er allerede præsteret en stor indsats for at nå et godt resultat.

Sammenfatning

Som det vil fremgå af den lange beretning, hvor det ikke har været muligt at få alt med, har det igen været et travlt år på Mosegaarden, men også ude i »marken«. Når alle aktiviteter regnes med, er medarbejderstaben vokset støt, og vi betragter dette – sammen med det store og stabile medlemstal – som et særkende for foreningen.

Det må være på sin plads at takke hver enkelt aktiv medarbejder, men også som helhed for medleven og interesse i medlemskredsen og befolkningen. De gode relationer til kommunen, biblioteksvæsenet, skolevæsenet, pædagogisk central, lokalpressen o. m. a. må selvfølgelig med i samme forbindelse.

Udviklingen er trods de noget trange forhold, som efterhånden volder problemer, mærkbar og forpligtende, og det er næsten med betænkelighed, at der tages fat på et nyt arbejdsår i Historisk Forening.

Bent Damsgaard-Sørensen

Værløse lokalhistoriske arkiv – en præsentation

Af Hanne Jespersen

Det er vist den almindeligste opfattelse, at et arkiv er noget med støvede og gulnede papirer – det er det *også*, men det er meget, meget mere! For i alle disse gulnede papirer ligger gemt en bunke oplysninger

om tidligere generationers dagligdag, deres omgivelser, levevis og måske deres syn på store og små hændelser uden for deres eget sogn.

Smedegade 6, Kr. Værløse. Her boede omkring 1911 skomagermester Christian Lozes og hustru Karen Lozes.

Det er f.eks. også billeder, først og fremmest fotografier. På Værløse lokalhistoriske arkiv har vi registreret omkring 1400 fotografier, alle med motiv – person, sted, begivenhed – fra Værløse kommune. Det drejer sig også om billeder fra indværende år, for vi forsøger netop at illustrere udviklingen i vores kommune, mens den foregår.

Topografiske kort er ligeledes en vigtig del af en lokalhistorisk samling. De illustrerer på fortræffelig vis udviklingen i vort landbrugs- og skovbrugssamfund fra tiden før udskiftningen af landbrugsjorden, som for Værløses vedkommende fandt sted forholdsvis tidligt – omkring 1780 – og over 1800-tallets landsbysamfund til vor egen tids industri- og parcel-

huskvarterer med den deraf følgende totale ændring af landsbyen L. Værløse, således at den nu – på godt og ondt – sammen med Hareskovby og Kr. Værløse udgør en typisk forstadskommune. Hele

denne udvikling kan Værløse lokalhistoriske arkiv dokumentere ved hjælp af både originale kort og kopier af sådanne, ligesom vi har en samling af luftfotografier af vores kommune.

Luftfotografi af Værløse-lejren – anlagt 1911-12 som øvelsesområde for fodfolksrekruitbataillonerne i København. Fotografiet er fra 1936, da hærens flyvetropper var indkvarteret i lejren.

Foto: Flyvestation Værløse

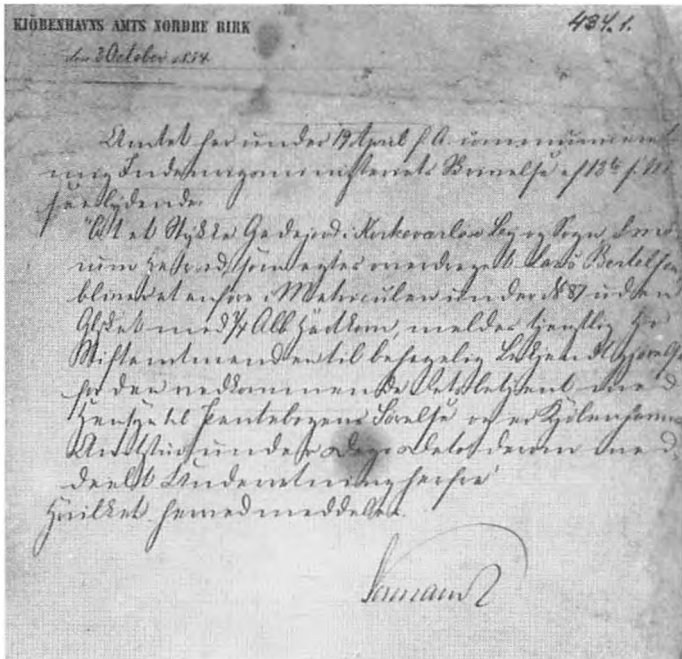
Vil man vide noget om gårde eller andre ejendomme og deres ejere, er der også en mulighed for at finde papirer fra disse på lokalhistorisk arkiv. Vi har afskrift af folketællingslisterne, som giver oplysninger om beboernes data, deres ægtefælle og børn. Personoplysninger kan endvidere findes i valglisterne – haves ligeledes i afskrift – og i kirkebøgerne, som vi har kopi af fra 1649-1814.

Der kunne nævnes mange andre sager, som findes i vores arkiv, men kun een type skal til sidst have en særlig omtale – nemlig foreningsarkiverne, idet der i 1982/83 gøres en indsats i hele Københavns amt for at indsamle disse. Ikke kun fra eksisterende foreninger, men det er

især vigtigt at få fat i protokoller o.l. fra ophørte foreninger, som f. eks. Propforeningen, Våbenbrødreforeningen af 1868 eller Dilettantforeningen og mange flere, som vi håber endnu ligger i folks gemmer. Billeder fra disse og andre foreningers sammenkomster vil ligeledes være spændende at få eller låne til affotografering.

Som følge af vores henvendelse til foreninger i kommunen har vi modtaget en del sager fra eksisterende foreninger, men vi håber på, at flere vil henvende sig til os.

Ideen i at indsamle disse såkaldte folkelige bevægelsers arkiver er et led i en landsomfattende indsamling, som skal munde ud i en fortegnelse over alt det indsamlede til brug for forskere, som er in-

Skrivelse vedrørende udmatrikulering af et stykke gadejord i Kr. Værløse, som agtes overdraget til Lars Bertelsen.

teresserede i at skrive de folkelige bevægelsers historie – et spændende projekt!

Når lokalhistorisk arkiv engang får egne lokaler, med deraf følgende bedre arbejdsforhold for medarbejderne og plads til, at besøgende på arkivet kan studere de sager, der måtte interessere, kan lokalhistorien blive et interessant studieemne for såvel skoleungdommen som kommunens øvrige indbyggere, hvoraf mange er tilflyttere, som kun ved meget lidt om deres kommunes historie. Fra samtaler med besøgende på Mosegaarden kan vi mærke, at folk gerne vil vide noget om, hvordan man levede i Værløse før kommunen blev udbygget.

På grundlag af arkivmaterialet vil det være muligt at skrive en samlet fremstilling af Værløse kommunes udvikling igennem tiderne, og en sådan beskrivelse vil uden tvivl blive læst med megen interesse.

Elisabeths brudekjole

Fortælling over et sagn
fra Værløseegnen

Af Ebba Tramp

Ude i min hjemstavnsegn ligger der en smuk gammel bondegård med stråtækte længer og rødmalet bindingsværk. Gårdens marker går helt ud til Søndersø, og fra gårdens have har man udsigt ud over en af Danmarks skønneste egne.

Gårdmanden hed i min barndom Søren Jespersen. Han var en rig mand, men både han og konen var sære og indesluttede. De to havde været glade unge mennesker, da de blev gift. Dengang var det Sørens far, gamle Jesper Sørensen og hans kone, der havde været de sære. Men før gamle Jesper gik i døden, havde han betroet sin søn en hemmelighed, der havde taget al sønnens mod og glæde fra ham. Han blev stille, indesluttet og sær.

Folk vidste, at der var en hemmelighed i slægten, og at denne hemmelighed altid blev fortalt fra far til søn, når døden nærmede sig. Det var som om der hvilede en forbandelse over den rige og ansete gårdmandsslægt.

Blandt de helt gamle folk på egnen gik der et rygte, som man imidlertid kun turde hviske om. Som lille pige besøgte jeg engang en gammel kone i Værløse og spurgte hende, om hun kendte rygten.

»Ser du, min pige, Sørens bedstefar, ham »gamle Mads«, han var både gårdmand og kromand. Men det gik ham snavs. Det var på Statsbankerottens tid, du ved, den gang Engelskmanden var løbet med alle »voreses« skibe, og næsten alle folk var fattige, og Mads skulle til at gå fra kroen og gården. Så skete det en aften, at der kom en rig bissekræmmer fra Tønder og overnattede i kroen. Det var en af disse hersens halvtyskere fra Tøndereregnet. Han kom sent om aftenen til kroen med en sæk ægte kniplinger på ryggen. Han talte et gebrokkent dansk og bestilte kaffe og brændevin. Mads vartede ham op, og bagefter spillede han nok kort med ham inde i den gamle krostue med bjælkeloftet.

Den gamle Ole var karl på kroen, og kiggede fra tid til anden ind ad ruderne. Han så Madses hustru bringe punch ind, og han hørte, hvorledes Mads vedblev at tulle brændevin i den tyske kræmmer. Han så også at kræmmeren blev fuld, og så, hvordan Mads og hans kone bar ham ned i sengekammeret.

Om natten hørte han skrig, stønnen og rallen nede fra sengekammeret, og han hørte krokonen gå og vaske, som om hun skyllede både seng og lagener. Og næste dag var bissekræmmeren forsvundet. På Oles spørgsmål, svarede Mads, at bissekræmmeren var stået tidligt op og var gået sin vej.

Ingen uden Ole havde set ham komme og gå, og Ole fik samme år lagt på lønnen, så han turde ingen ophævelser gøre. Men da han en dag gik ned til Sønderød, så han, at der nylig var gravet under det store bøgetræ nede ved søen.

Han turde dog først tale derom efter mange års forløb, men da var både Mads og konen døde, og den gamle Ole gik i barndom, så alle lo deraf og regnede ikke med, hvad han sagde.

Men Kro-Mads må have betroet sig til sønnen Jesper; thi Jesper blev sær og vranten. Han havde arvet tredivetusind rigsdaler efter faderen, og det gik med dem som med Fandens øvrige penge. De yngede og blev til flere.

Det var også sært nok, at skønt Madses kone var en so, der aldrig ejede andet end en grå vadmelskjole, så efterlod hun sig dog mange hundrede alen fine tønderkniplinger og både en rulle sort og en rulle hvidt silketøj af den sværeste slags, som kom fra Hamborg.

Men i den familie fortæller nok altid faderen til sønnen, hvor pengene stammer fra, når tiden er inde, og de skal til at dø, – men endnu har ingen i slægten haft mod til hverken at gå til Herrens bord nogen-sinde eller at give pengene fra sig«.

Men årene gik. Søren søn, unge Ivar, skulle nu være gårdmand. Han var en moderne bonde, der havde været på real-skole og landbrugsskole. Han hørte til de vågne i sognet, og før faderens død gif-tede han sig med en smuk, ung pige, en fiskerdatter, som han havde lært at kende ovre på Jyllands vestkyst, da han engang besøgte en kammerat.

Så døde da gamle Søren. Ligesom sine fædre tog han sin søn i enrum, da døden nærmede sig og betroede ham slægtens hemmelighed. Men Ivar tav.

Da begravelsen var forbi, sad Ivar og hans unge hustru Else i gårdens storstue. Gæsterne var gået, og der lå endnu gran-kviste rundt på gulvet, hvor kisten havde stået.

Ivar gik urolig op og ned. Else betrag-tede ham alvorligt. »Else,« sagde han, »jeg kan ikke begribe det hele! Det er nu næsten hundrede år siden, at denne for-brydelse fandt sted, og dog har den knu-get mig og pint mit sind, siden far fortalte mig derom. Jeg kan ikke glemme, at hver øre, vi ejer, stammer fra det mord, som min oldefar har begået. Der kan jo være ulykke ved de penge.«

Else sukkede. »Der er en ulykke ved alle penge, som vi ikke lader Herren råde for,« sagde hun. »Vi kan jo ikke give dem tilbage til den døde mand; vi aner jo ikke engang hans navn, eller om han havde efterkommere.«

Ivar blev ligbleg, men svarede ikke. Men konen vedblev: »Jeg lærte i mit hjem at synge den gamle sang »Gud skal alting mage«. Han kan også mage det sådan, at hvis vi kan gøre noget af det godt, som de gamle har forbrudt, så får vi nok lov til det«. Men Ivar tav, og fra den dag var det ligesom noget af slægtens tunge sind gik over ham.

Ivar Jespersens lille datter Elisabeth voksede op til en høj, smuk pige. Både hun og moderen sang over deres arbejde.

De deltog ikke i egnens forlystelser eller gilder, men de åbnede gæstfrit gårdens stuer for møder og missionskredse uden at lade sig anfægte af faderens tunge sind.

Så hændte det en lun augustaften i 1914, at Ivar var ude på marken for at lede efter en ko, som havde revet sig løs. Han spejdede efter den til alle sider. Nå, der løb den helt nede ved bøgetræet, der, hvor den lille høj var. Han så i det samme i halvmørket, at en skikkelse kom ud af skoven. Det var en mand med en sæk på ryggen.

Ivar blev ligbleg. Han troede ikke på spøgelse, men der var noget så uvirkeligt over denne trætte skikkelse. Ivar tvang sig selv til at gå hen til den fremmede. »Hvem er De?« spurgte han barsk.

En ung mand strakte bedende sin hånd ud imod ham og sagde fortvivlet: »I Jesu navn giv mig husly. Jeg er flygtet fra Sønderjylland. Jeg er dansk af hjerte og sind, og ingen magt i verden skal tvinge mig til at gå i krig for tyskerne. Så flygtede jeg og er vandret på min fod hertil. Jeg har søgt plads overalt, men hidtil har ingen turdet

tage mig i sin tjeneste, da Danmark jo har udleveringspligt overfor Preussen.« Ivar nikkede. »Kom med mig hjem,« sagde han. »Vi kan huse Dem til i morgen, og så kan vi tale sammen om sagerne«.

Den unge sønderjyde fulgte hjem med Ivar Jespersen. På vejen hjem fortalte han, at hans navn var Willum Lüders. Hans mor var enke. Han havde tidligere været på dansk landbrugsskole og var vant til at tage fat og ikke bange for at arbejde.

Da Ivar hørte den unge mands navn, blev han ligbleg. Han stod stille og stirrede på den fremmede. »Er De ikke fra Tønderegnet?« spurgte han usikkert. »Nej, fra Haderslev,« lød svaret. »Men min stamfader var kniplingskræmmer fra Jejsing ved Tønder. Han var en rig mand, men han forsvandt på en rejse til kongeriget. Og ingen har senere hørt noget til ham«.

»Hvad hed han?« spurgte Ivar lavmælt. »Han hed Lüders«. Ivar Jespersen tav. Da de kom hjem, sagde Ivar til Else: »Jeg har bragt en ung mand hjem. Hvad enten han

er flink eller ej, så skal han blive her på gården. Intet er for godt til ham; han skal være her som vor søn.«

Else så forundret på ham. Ivar var ellers så mut mod fremmede; men hun syntes selv, at den unge mand så ærlig og åben ud. Og de trængte netop til en karl, da deres forkarl var indkaldt under mobiliseringen.

Villum blev i løbet af kort tid uundværlig på gården. Han viste folkene på gården, at det var ikke af mangel på mod, at han var flygtet fra Slesvig. Thi samme sommer reddede han nogle drenge fra druknedøden i Sønder søen; og han forstod at tumle en vild tyr bedre end nogen anden. Han var både flittig og pålidelig, og Else satte særlig pris på ham, fordi han var kommet fra et kristent hjem; al banden og al moderne forlystelsessyge lå ham fjernt. Derimod kunne han synge som ingen anden på gården. Hvad enten han gik bag ploven eller fodrede kreaturerne, så havde han altid en sang på læben. Og Elisabeth greb ofte sig selv i at synge med. »I alle de riger og lande, hvorhen jeg i verden fór, jeg fægted med åben pande, for hvad jeg for alvor tror«.

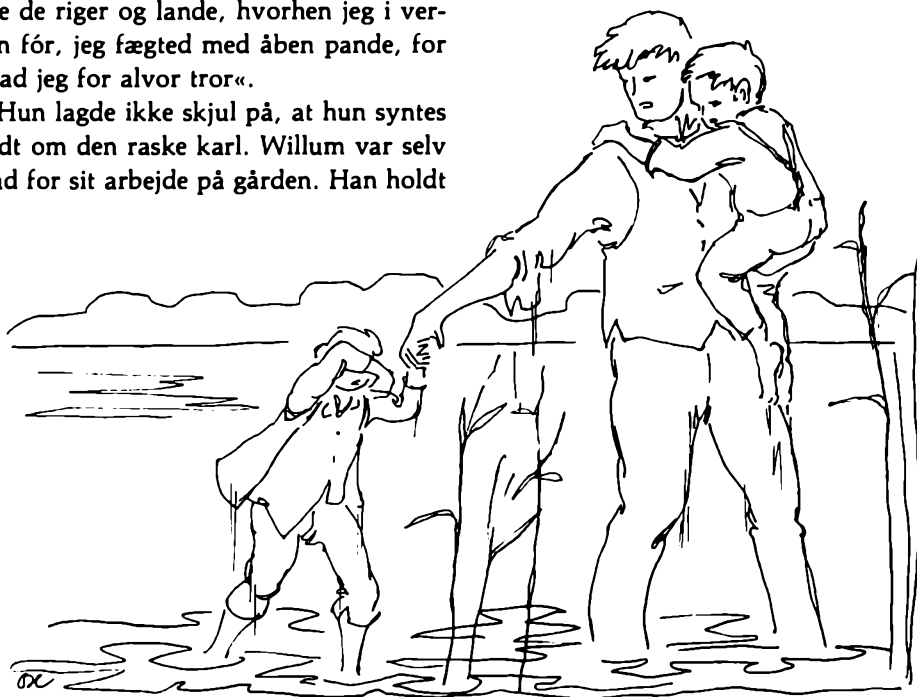
Hun lagde ikke skjul på, at hun syntes godt om den raske karl. Willum var selv glad for sit arbejde på gården. Han holdt

af moder Else som af en mor og sværmede for den kønne og kloge Elisabeth, men han forstod sig ikke på Ivar Jespersen. Ikke sådan at forstå, at Ivar ikke behandlede ham godt. Nej, det var snarere, som om gårdmanden var bange for ham. Tre gange havde Ivar forhøjet Willums løn, men da han fjerde gang ville forhøje den, protesterede Willum ligefrem. »Nej, nu skal De ikke give mig både i pose og sæk,« sagde han leende.

Sådan gik et år. Sommeren 1915 blev Ivar syg. Han gik og skrantede, og Else måtte aflyse det store KFUM-møde, som de skulle have haft i gårdens store have i juli. Om efteråret måtte Ivar lægge sig.

En kold, regnfuld dag kaldte han Elisabeth ind i sovekammeret til sig. Den unge pige gik derind. Hun satte sig ved faderens seng og ventede på at høre, hvad faderen ville sige.

Ivar så bleg og indfalden ud. Han hviskede sagte: »Lisbeth, vi er bedragerere i vores slægt. Vi erhvervede vore penge

gennem et mord, og Satan lod pengene vokse! Vi har ingen ret til at eje noget deraf.« »Du har feber, far,« sagde hun, »nu skal jeg ringe til doktoren om at komme.« »Nej,« råbte Ivar, »jeg ved, hvad jeg siger. Se, hvad der ligger i det chatol derhenne. Her er nøglen, se nu selv efter.«

Elisabeth gik tøvende hen og åbnede skuffen. Der lå en rulle sort og en rulle af det sværeste hvide riflede silketøj. Det var gulnet, men skønt i farven. Ved siden af lå en hel del fine tønderske kniplinger, viklede om blå pap.

»Nej, hvor er de dejlige,« råbte pigebarnet, og rullede de gamle kniplinger af pappet. »Se i den mappe der,« hviskede faderen.

Der lå en gammel tegnebog med Frederik den 6tes billede påbroderet. Elisabeth åbnede den. Den indeholdt et pas fra året 1814, lydende på navnet Hans Willum Lüders fra Jejsing ved Tønder, samt nogle breve og en døbeseddel.

Hun så forundret hen på faderen. Han rejste sig halvt op og sagde hæst: »Dette er, hvad fædrene viste deres sønner her på gården. Disse ting tilhørte bissekræmmeren, som oldefar myrdede om natten. Og bedstefar kendte den myrdedes navn, man han var for fejsk til at opsøge hans slægt og give tilbage, hvad der var deres. Bedstefar var for gerrig. Far var egoistisk, og jeg var for slap. Og derfor hvilede tungsindet over os alle, derfor kunne vi aldrig være lykkelige. Og nu er den gamle kræmmers sidste slægting kommen til gården. Og uden at han ved det, så føler jeg det hver eneste dag, som om vi stjal brødet fra ham og hans!«

Elisabeth gjorde nogle spørgsmål. Så rejste hun sig og sagde roligt: »Nu kalder jeg på mor og Willum. Her skal ingen hemmeligheder være her på gården. Vi lader Willum se de gamle papirer, og vi lader hele sagen undersøge. Og Willum skal have, hvad der er hans.« »Juridisk ret får

han ikke efter hundrede års forløb,« sagde faderen. »Juridisk ret,« råbte Elisabeth, »det er ikke kristne menneskers rettesnor. Hvis vore penge er den myrdede mands, så skal Willum have gården.« »Vil du og mor da gå herfra som tiggere, når jeg er død?« spurgte han. »Din død taler jeg ikke om, far, du er syg på sjælen, fordi du ikke tør lade lyset skinne ind i din sjæls af-lukke, der hvor fædrenes synd har taget bolig. Men du ser, at syndens forbandelse har ødelagt livet for tredje og fjerde slægtled. Jeg er det femte led, og jeg vil have luft og lys i alle forhold. Vor tids kristne ungdom vil ikke gå til møder og synge og samtidig dække over gammelt smuds i hjemmene. Det vil du selv forstå, far!«

Ivar så op. Han kendte slet ikke sin datter igen. Den milde, glade Elisabeth lignede en modig, dansk skjoldmø, sådan som han kendte det fra gamle billeder.

»Må jeg så kalde på mor og Willum?« sagde hun bestemt. »Elisabeth du er arvingen og eneste barn. Hvis du fuldtud forstår, hvad du gør, og hvis du ikke kan gøre andet, så gør, hvad du vil. Kun beder jeg dig vente til i morgen.«

Næste dag efter middagen blev Willum kaldt ind til sin husbond. Den syge mand rakte ham en gammel brevtaske med papirer. Han meddelte ham, at hans husbonds oldefar havde myrdet kræmmeren fra Jejsing og røvet hans penge. Hemmeligheden blev betroet fra far til søn gennem fire generationer. Men Elisabeth ønskede sagen fuldt oplyst. Nu ville Ivar overgive Willum papirerne og bede ham søge en juridisk hjælper, der kunne udrede, hvad der rettelig tilkom ham, og hvorledes alt kunne ordnes på en juridisk og moralsk forsvarlig måde.

Willum læste de gamle papirer, så lidt på sagerne og sagde stille: »Her behøves ingen anden sagfører end ham, der hidtil hjalp mig. Han hjælper også nok fremdeles.« »Hvem er det?« spurgte Ivar. »Det er

den samme, der hjalp mig over grænsen i 1914, da tyskerne ville tvinge mig til at myrde uskyldige franske og engelske soldater. Det er den samme, der førte mig til et godt hjem, da jeg flakkede omkring som flygtning. Det er den samme, der nu så tydeligt siger mig, at her har jeg ingen ret.« »Men fordi et ran er gammelt, er retten dertil ikke hos røvernes efterkommere,« sagde Else ivrigt, »og vi bør sone for vore forfædres skyld!«

Willum lo ad hendes højtidelighed, men sagde så alvorligt: »Jeg blev modtaget med kærlighed her på gården. Jeg fik lov til at leve blandt mennesker, der holdt Guds ord i ære, og hvor alt, hvad der var godt og rent sad i højsædet. Og så skulle jeg for en gammel mosgroet legendes skyld føre proces og lave store numre med mine bedste venner. Nej, lad mig så hellere liste tilbage over grænsen, hvorfra jeg kom, og gå med de andre unge i krig. Hellere det, end optræde som røver oppe i Danmark.«

Han tog de gamle papirer og kastede dem i kakkelloven. Så rakte han silketøjet og kniplingerne til Elisabeth og hendes mor. »Jeg har hørt tale om, at man snart ikke kan købe tøj mere, fordi her indføres så lidt varer til Danmark,« sagde han. »Tror De ikke, det var bedre, fru Jespersen, om De og Elisabeth anvendte disse gamle sager?«

Han tilføjede med et lunt smil og et varmt blik til den unge pige: »Det er vist helt godt tøj.«

Da rejste den gamle gårdmand sig op. Det var, som om der på ny kom liv og sundhed i ansigtet. Han rakte hænderne mod Willum. »Så er der da mennesker til, der bærer velsignelsen med sig overalt, og som ikke søger deres eget.« »Ja,« sagde Else, »vi forstår, at Willum handler således, fordi han er en af sin »sagførers« bedste klienter. Men et må vi have lov til, Willum, det er at beholde dig som vor

egen søn og lade vort være dit og dit vort. Hvor det sker i kærlighed, er det ingen synd, at vi bliver og deler med dig.«

»Amen,« sagde Ivar Jespersen.

Ivar døde ikke den gang. Han ikke alene kom sig, men hans tungsind veg bort.

Og næste år holdt Elisabeth og Willum bryllup. De blev gift en strålende sommerdag. Brudens kjole var en af de sjældneste, der nogensinde var set i kongeriget Danmark. Den var af antikt riflet, hvidt silketøj, af den slags, som ikke fandtes i nogen butik. Og hendes slør var kantet med dejlige tønderske kniplinger.

»Ja, bønderne har tjent godt på krigen,« sagde en københavnerfrue, som af nysgerrighed havde sneget sig ind i landsbykirken under vielsen. »Se på den flotte kjole, som bruden har på.« »Ja, og se på hendes mor,« hviskede veninden, »hendes sorte silkekjole er af det samme stof.« Og så skyndte de sig ud i deres ventende biler for hurtigt at komme til hovedstaden og finde noget lignende silketøj i en butik. Men de fandt det aldrig.

Thi kun det lykkelige brudepar og deres nærmeste kendte brudekjolens hemmelighed.

- Det lykkedes nogle år senere at finde de sidste rester af den myrdede kræmmer. Willum lod pladsen under den gamle bøg grave op, og et skelet kom til syne. Og den tønderske kniplingskræmmer blev jordet i kristen jord. Hans tipoldebarn og hans morders oldebarn fulgte ham til graven. Og Elisabeths og Willums lille dreng plantede de første blomster på graven. Det var blå forglemmigejer, som bredte sig over hele graven, eftersom årene gik.

Efter denne meget romantiske fortælling om »Elisabeths Brudekjole«, som blev trykt i »Hjemme og Ude«, tillæg til »Kristeligt Dagblad«, nr. 251, 28. juli 1932, kommer nu de mere barske realiteter, også skrevet af Ebba Tramp, hvor hun skildrer, hvad der i mange år blev fortalt mand og mand imellem:

Rygtet med de tusind tunger

Det må være sket i 1820-erne eller omkring 1830, at en slesvigsk kniplingskræmmer ankom en aften til Lille Værløse kro med sin krambodsæk på nakken og en velspækket tegnebog i lommen.

Han ville overnatte i kroen, og siden har ingen hørt eller set ham. Rygtet tog fart. Han var blevet myrdet af kroman- den og hans kone, sagde folk. Familien i Slesvig meldte sagen til øvrigheden, og en vistnok meget lidt grundig undersøgelse blev sat i gang; men man kunne ikke skaffe beviser, da kroens karl og pige forsvandt samtidig.

Kroman- den havde siddet dårligt i det, og alle havde ventet en fallit; men nu lod han til at kunne klare alt. Skønt hverken han eller konen øste penge ud, så var der dog kommet velstand til huse, mente man. Men værst var det dog, at nu spøjte det omkring kroen. Nat efter nat så troværdige folk en mørk skikkelse komme vandrende ude fra den såkaldte Meyers skov ved Søndersø. Han gik op til kroen, dunkede på ruden til den lille gæstestue; men kom nogen ud, var han forsvundet.

Folkesnakken, som jeg endnu husker fra min barndom, lød: Den myrdede kræmmer er begravet nede ved søen. Han kan ikke finde fred i graven, da han ikke ligger i indviet jord. I 1890-erne fandt skovhuggere imidlertid et skelet nede i »Meyers skov«, opkaldt efter proprietær Meyer på Hareskovgård. Den dødes rester blev lagt i en kiste og bragt op til Kirke Værløse kirke og genfærdet har siden ikke vist sig.

Men hvordan turde folk da åbenlyst fortælle derom og stemple folkene i kroen som mordere? – Her er hvad der fortæltes i 90-erne:

Kroman- den var på fallittens rand, da kniplingskræmmeren ankom med sin sæk

Ebba Tramp.

Foto: Sonne, Kbh.

på ryggen og sin fyldte tegnebog. Han havde solgt mange af de såkaldte huelin, som brugtes til kvindernes guldhuer. Han havde faktisk været Danmark rundt og gjort store forretninger, og han må have været uforsigtig i omtalen af sine pengesager; thi alle mente nøje at kende den sum, som morderen havde røvet, nemlig ca. 39.000 rdl.

Imidlertid havde karlen og pigen i kroen, der var forlovede, været ude at gå en tur i måneskinnet. De blev forbavsede over at se, at der skinnede lys i den lille gæstestue. De besluttede at se ind ad vinduet, hvor de så kroman- den med en økse kløve hovedet på den sovende kniplingskræmmer. Krokonen fik i en fart forklaret manden, at liget måtte fjernes straks.

De tog da liget, svøbte det i hestedæk- kener og lagener og slæbte det af sted ud af huset og ned til søen. Karlen og pigen blev rædselsslagne. De gik op i deres kamre og holdt rådslagning resten af nat- ten og pakkede deres få ejendele og klæ- der. Da krofolkene kom tilbage, lavede konen til storvask. Hun kogte vand og sæbelud. Lagener og tæpper blev vaskede, gulvene skrubbet, sengehalmen brændt og kammeret bragt i orden, så alle sporene var slettede om morgenen.

Morgenen derefter samledes som sæd- vanlig krofolk og tyende til morgenma-

den. »Nå, husbond og madmor har nok haft travlt med storvask i nat,« sagde karlen, der sad med en god knortekæp i hånden. Krofolkene blev rædselsslagne. »Ja, og det var nok tungt at bære kræmmeren helt ned til søen,« vedblev karlen. Også pigen kom med en bemærkning. Kroman- den indså, at enhver benægtelse ville være frugtesløs. Han begyndte derfor at under- handle med parret om, hvor meget de ville have for evig tavshed og for at drage af gårde straks. Man enedes om en sum,

som satte karlen i stand til at købe en gård, og han og pigen drog af sted med de blodbesudlede penge.

De lovede højt og helligt aldrig at for- tælle et ord om det skete; men inden de forlod egnen, var de inde et par steder. Først i Værløse hos nogle bekendte og se- nere et andet sted længere fra mordstedet; og de fortalte løs. Men da endelig efter måneders forløb en langsom undersøgelse kom i gang, var vidnerne borte, og pen- gene gemt.

Epilog:

Det var omkring midten af tyverne, at jeg i novellistisk form skrev til »Kristeligt Dagblad« om dette sagn, der nu lå næsten 100 år tilbage i tiden. Jeg måtte jo give den myrdede kræmmer en hjemstavn i min novelle, og kaldte den så Jejsing-Hostrup.

Så skete det mærkelige, at jeg en dag fik et brev fra en frk. Lorentzen, som dybt bevæget havde læst min historie om hendes oldefader, kniplingskræmmer Lorentzens mord. Alle spor førte til Værløse kro, da familien for 100 år siden havde bedt øvrigheden opklare sagen; men der fandtes jo hverken vidner eller beviser. Hun bad mig indtrængende gøre rede for, hvad der var sandhed, og hvad der var digt i min fortælling. – Jeg svarede hende da, at jeg ville ikke nu efter 100 års forløb

nævne navnene på de ikke så få efterkom- mere, som levede på egnen. Jeg ville kun sige, at pengene forlængst var gået tabt.

Note: Ebba Tramp blev født på Værløsegård d. 2. april 1885, hvor hun voksede op under landlige for- hold og ved samtaler med de gamle folk fra Gyde- lodderne og Bråderne levede sig ind i disses fattige forhold, deres sagn og overtro fra egnen. Alt dette prægede hendes sind og tankegang, og da hun efter et langt, bevæget liv, 8 år i Rusland omkring 1. ver- denskrig og 20 år i USA, vendte tilbage til Danmark omkring 1958 og bosatte sig i Lyngby, fik hun travlt med at fortælle om livet i Værløse i hendes barn- domsår.

Det kom i Hareskov-Værløse Avis, så mange gamle mennesker her i kommunen kunne læse om de gamle dage og opfriske minder fra dengang.

For Historisk Forening blev hun en værdifuld medarbejder, til hun døde i sit hjem i Lyngby d. 22. juni 1963, hos datteren Brita, gift med flyveleder Trygve Gregersen.

Da Paradisgårdene forsvandt

Af Inge Margr. Olsen og J. K. Skov

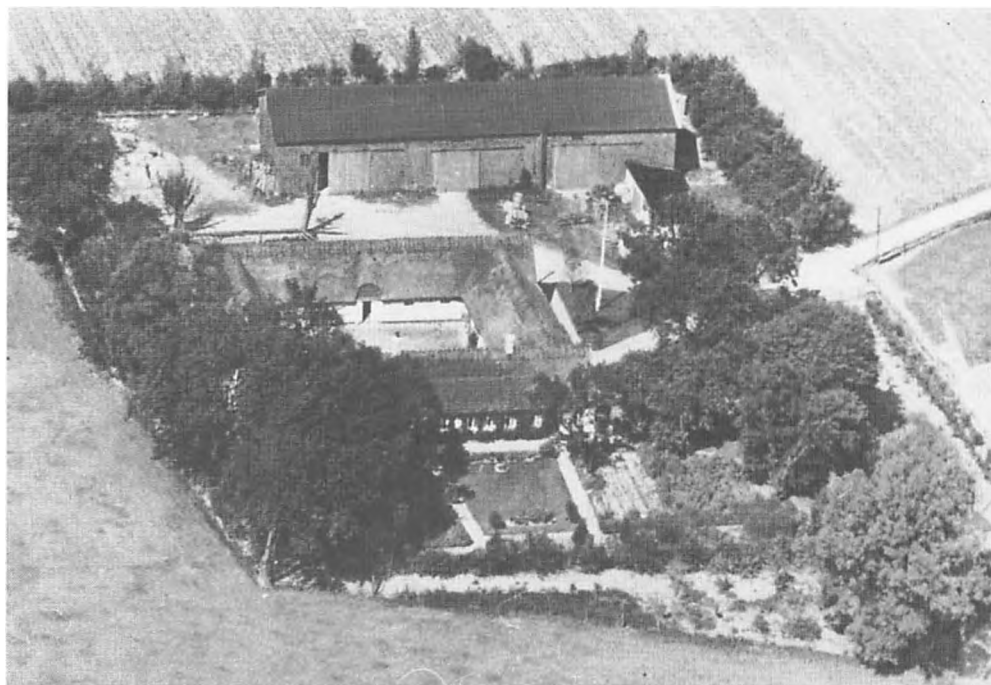
Under udviklingen af vort forsvar begyndte man først i 30-erne at projektere og anlægge en flyveplads vest for Bringe på Skatholms og Langdyssegårds jorder.

Beliggenheden var velvalgt. Det flade agerland mellem Kr. Værløse og Bringe kunne nemt planeres, og man kunne anvende Lejren til brug for flyve- og betjeningsmandskab.

Der blev bygget 4 hangarer; tilkørselsvej og bro over Værebros å ved Gammelvad blev udvidet og forbedret, og alt udviklede sig stille og fredeligt indtil den 9. april 1940, da det tyske »Luftwaffe« skød

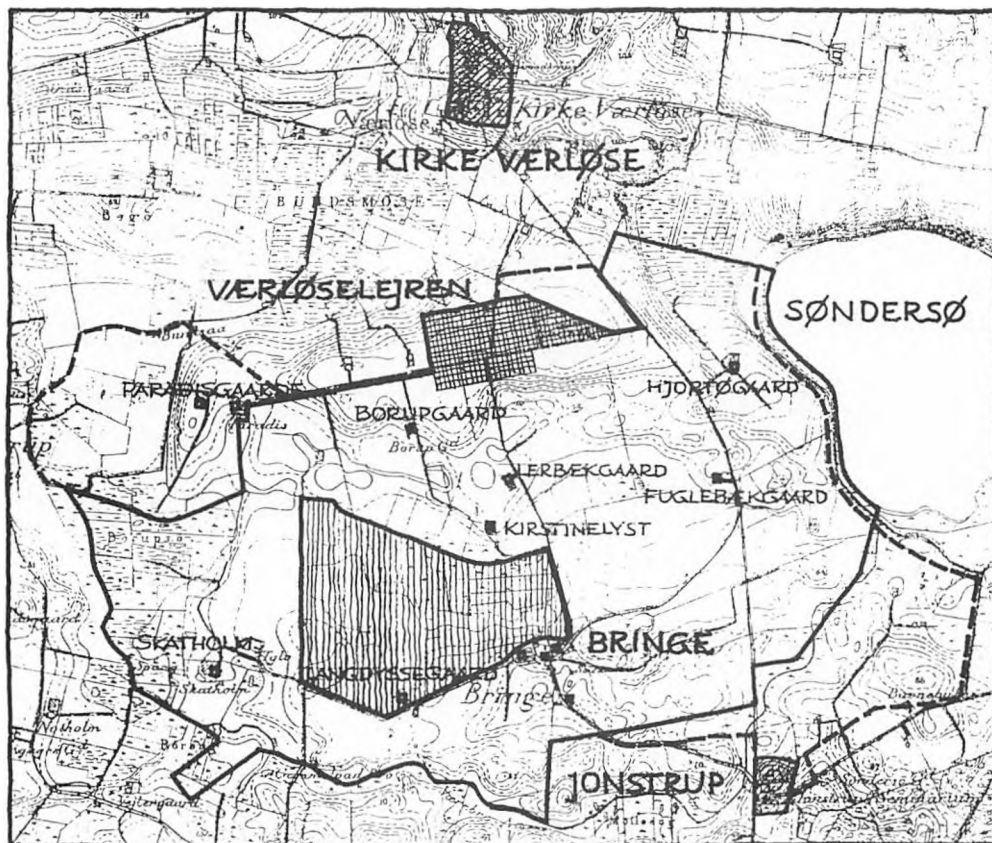
6 af vore små flyvemaskiner i brand, som stod smukt opmarcherede på stribe ved flyvepladsen.

Værnemagten skulle naturligvis straks have udvidet vor lille, beskedne flyveplads til deres store krigsmaskiner, og det på begge leder, så nu forsvandt Langdyssegård, Kristinelund og Lerbækgård, men Fuglebækgård blev sparet. Den lille ejendom, Borupgård, brændte i 1937, og da den lå lige op ad Lejren, købte staten den, så dette areal kunne straks anvendes til udvidelsen.

St. Paradisgård, set fra syd. 1939.

Et særdeles anskueligt billede af den store gård med de mange bygninger. Læg mærke til det hyggelige stuehus med den gamle have.

UDBYGNINGSFASER FOR MILITÆRETS AREALER PÅ KIRKE VÆRLØSE MARK

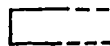
Værløselejren anlagt 1910-12

Den første flyveplads - 1934

Flyvepladsen efter besættelsen - 1945

Senere udvidelser - 1952

Eksproprierede gårde 1936-52

Ll. Paradisgård.

En halv snes gravemaskiner af forskellig art kunne straks gå i gang med at uvide flyvepladsen mod nord helt op til vejen fra Paradisgårdene til Lejren. De gik ganske tæt på St. Paradisgårds have, hvad der kan ses på et luftfoto, hvor en lille snip af flyvepladsen findes i højre side. Men St. Paradisgård mistede sin hovedparcel og forpagtningen af jorden fra den nedbrændte Borupgård, så dens drift med landbrug blev meget problematisk.

Men Paradisgårdene fik dog lov at ligge i fred i det lune hjørne mod nordvest; – så vidt, så godt.

Da tyskerne endelig var draget af sted, og vort land så småt var ved at ånde op efter de fem forbandede år, kom skæbnetimen for Paradisgårdene. Danmark kom med i NATO og skulle naturligvis have et forsvaret, der var så moderne og effektivt som muligt. – Hvad var da mere naturligt end at anlægge en jetstart- og landingsbane på flyvepladsen her.

Hvis man jævnedes Paradisgårdene og jorden under dem ud i Knardrup mose, var den ene ende klar, og i den sydøstre

ende var der kun nogle små gartnerier, som lå i vejen for den 3 km lange start- og landingsbane. Gården Pilekær, der ejedes af Kr. Fynsk, måtte vige for omkørselsvejen fra Lejren til Jonstrup østen om jetbanen.

St. Paradisgård lå før udskiftningen ca. 1780 i den vestre side af den ret sammenbyggede Kr. Værløse kirkeby og blev ca. 1800 udflyttet til jorden af den i 1765 nedlagte Borupgård, hvis jordtilliggende blev delt mellem bønderne i Kr. Værløse.

I et dåbsudskrift fra sidst i 1700-tallet nævnes et barn af Rasmus Svendsen af Paradiset, så navnet var altså kendt på den tid.

Afdøde overkriminalassistent Poul Nordahl Jensen, Esbjerg, hvis slægt stammede fra Svendsen-familien på Paradisgård, kunne berette, at tilværelsen på Paradisgården ikke havde meget med idyl at gøre.

Ejerne i tiden 1780–1880 havde meget besvær med at drive den; men her, som i Edens Have, var menneskene ikke helt uden skyld, hvad forfatteren Knud Hjortø fra Hjortøgård også lader skinne igennem i nogle af hans noveller fra sognet.

Men i 1880 blev gården overtaget af gdr. Niels Madsen Olsen (1852–1921) fra Viksø, g. m. Meta Knudsen (1858–1930), datter af Peder Knudsen, Egedal, Viksø.

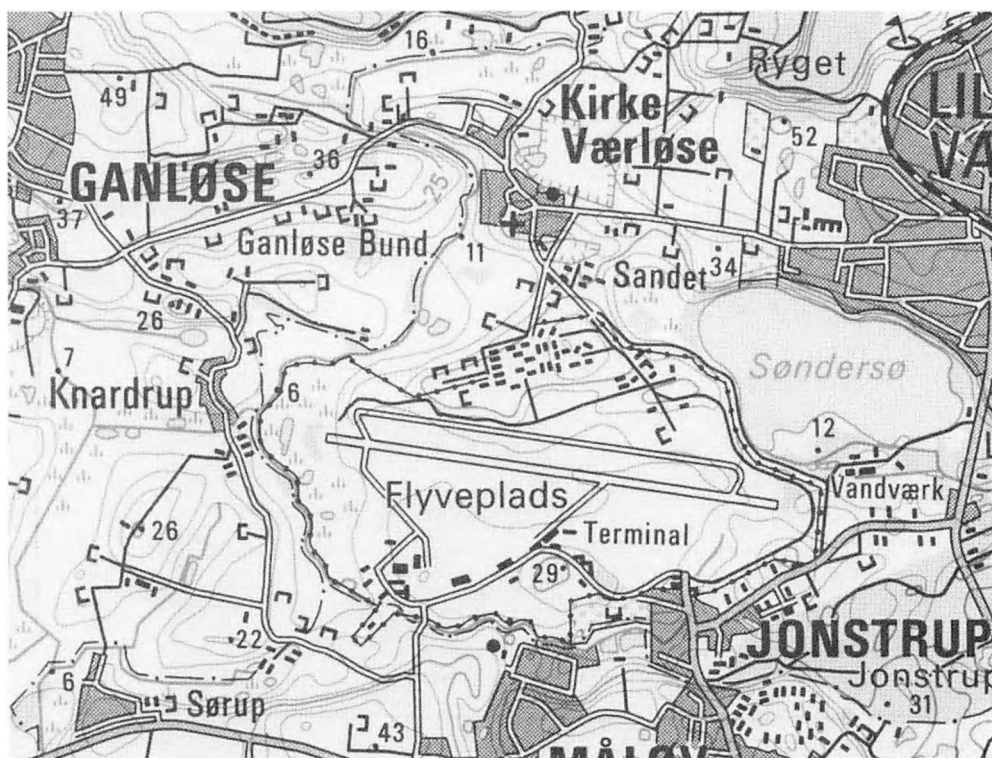
Dengang var gården ret forsømt, men N. M. Olsen var en driftig mand, der fik noget ud af den store gård på 49,8 ha = 90 tdr. land, sognets største.

Nogle data fra Paradisgårdenes sidste tid:

- 1941. Vejen fra Lejren til Bringe lukkes for al trafik af civile.
- 1945. Værnemagten tager 1½ tdr. land vest for gården. Der opstilles 3 maskinkanoner og graves skyttegrave. Et svinehus beslaglægges,

alt indvendigt fjernes og der indrettes vagtlokale.

- 1952. Begge gårde bliver eksproprieret.
- 1953. Begge Paradisgårde nedrives.
- 20. juni 1953. Vejen mellem Jonstrupvej og Kr. Værløse lukkes.
- 1. dec. 1955. Den nye jetbane på Værløse flyveplads indvies.

Kort over flyvepladsen ved Værløse.

Da jetbanen blev anlagt, kom der en blank plet på Danmarkskortet, idet der ikke måtte angives noget til vejledning for uvedkommende. Men i 1976 kunne Geodætisk Institut trykke et kort, hvor flyvepladsen med jetbanen tydeligt er angivet.

Man ser jetbanen med dens forbindelsesveje, også omkørselsvejen fra Lejren til Jonstrup. Ved enden af den gamle, nu afbrudte, vej fra Kr. Værløse til Bringe ses signaturen for Fuglebækgård.

Udsnit af kort nr. 1513. Trykt ved Geodætisk Institut 1976.

Gengivet med instituttets tilladelse (a. 576/82). Copyright.

I foråret 1917 købte Carl Aller (Familie-Journalen) gården, for at skaffe tørv til sit etablisement i København. Han lod den store lade bygge, men allerede i 1922 blev gården udbudt til salg.

Den blev så købt af N. M. Olsens ældste søn, Peter Knud Olsen (1887-1944). Han kom fra gården Vedelsgård i Hvedstrup, og da P. K. Olsen havde fået en god uddannelse ved landbruget, fik han hurtigt ved hjælp af de nye landbrugsmetoder gjort ejendommen til en særdeles veldrevet gård.

Ll. Paradisgård var en afbyggergård fra ca. 1850-erne. Den ejedes i 1920-erne af en pens. kaptajn Jens Christensen, gift med Ella Svendsen fra Dyssegård i Ganløse Bund.

Desuden lå der et lille fodermesterhus, som hørte til St. Paradisgård, men det blev nedrevet straks ved udvidelsen af flyvepladsen.

For dog at have nogen jord til gården købte P. K. Olsen Ll. Paradisgård på ca. 20 tdr. land af gdr. Einar Skive; men der var ingen balance mellem arealerne af

agerjord og eng. Selv efter krigens ophør blev der ikke de gode, stabile forhold som tidligere for gården, og i 1949 blev den bortforpagtet.

P. K. Olsen flyttede til »Højbakkehus« ved Ryethøjvej, som han havde overtaget efter sin svoger og svigerinde, Laurits og Karen Jørgensen fra Højgård.

Efter alle disse nøgterne data af forskellig art kommer det mere menneskelige.

Peter Knud Olsen blev enkemand i 1944, men blev ikke alene. Hans fire døtre, Sigrid, Tove, Inge og Frida var meget om ham. Inge Margrethe fulgte med ham fra Paradisgården og blev hos ham til hans død i 1963.

Men det er ganske givet, at alle fire med megen vemod forlod den gård, hvor de havde haft deres barndom og ungdom under gode forhold, uanset at det kunne være besværligt at bo og føre hus i den store gård; men for dem var det jo næsten blevet en slægtsgård, selv om den kun havde været ejet af familien i godt 70 år.

Granitflager som ledetype

Af E. Laumann Jørgensen

Utallige steder i Harreskovene træffer man på knap håndfladestore, slæde granitflager, hvis ene side er næsten flad, medens den anden side har en mere eller mindre tilspidset »slagbule«.

Flagerne indgår som vigtige elementer i de mange menneskeskabte anlæg, vi i disse år arbejder med på Værløse Museum.

Fra arkæologisk side betegner man disse granitflager som afslag og affald fra stenhuggerarbejde i forbindelse med fremstilling af kvadersten til bygninger, af skærver til veje m. m.

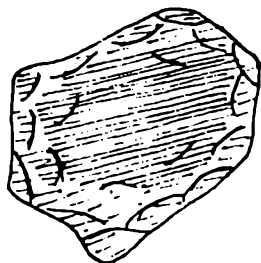
Denne forklaring duer imidlertid ikke, idet den ideelle vejskærve er stærkt kantet, og dens facon og størrelse skal være ligesom eller lidt over vore små tændstikæskers. Affaldet fra skærveslagning er småt og uensartet, nærmest som meget groft grus.

Afslag fra kvaderstenstilhugninger ligner heller ikke Harreskovenes granitflager. Kvaderstenstilhugninger og -afslag er nøje beskrevet af K. Høgsbro Østergaard i artiklen »Kvaderstentechnik« i årbøger for nordisk oldkyndighed og historie, årgang 1962, og det siges her bl. a.:

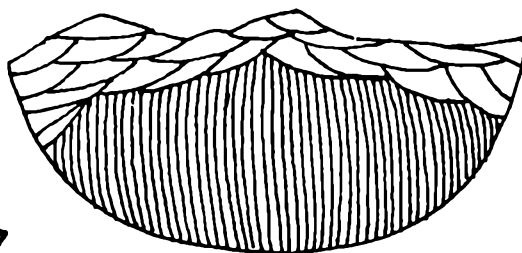
»Disse granitafslags udseende illustreres bedst af affaldslaget i tårnfundamentet i Brørup kirke. Øverst sås her et tykt lag af groft granitgrus omfattende dels skarpe korn dels ganske små, skarpkantede fliser« . . . »Under gruslaget iagttoges et metertykt lag af store afslag. Mange af dem har en meget karakteristisk, tresidet pyramideform og på kanterne af pyramidens grundflade ses svage spor af slag med et spidst redskab. På andre afslag ser man tydelige spor af kilehuller«.

Harreskovenes granitflager er derfor ikke affald, men er ved brug af en bestemt

Teknik ved fremstilling af slæde granitflager

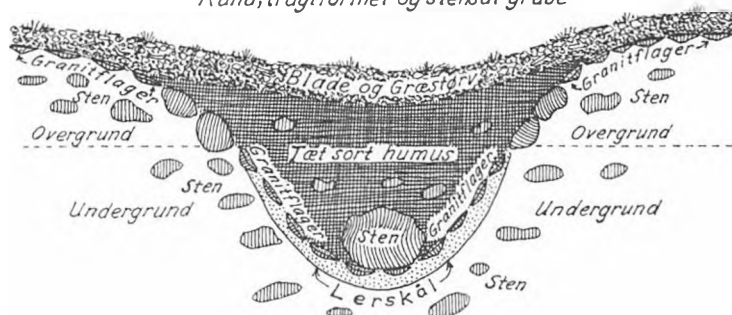

Udkløvede stenblokke

Halvrund sten

Rund, tragtformet og stensat grube

teknik fremstillet til helt specielle formål. Og her er det så heldigt, at man i flere tilfælde i skovene har fundet såvel ræmner som produkter liggende lige ved siden af hinanden.

Teknikken er såre enkel og meget let at håndtere. Af en mellemstor granitblok med én stor og uregelmæssig brudflade laver man flagerne ved, med et kort og hårdt slag fra en lille mukkert eller hammer, hele tiden at slå på ethvert større fremspring. Herved bliver granitflagerne høvlet eller skrælet af.

Og hvor og hvordan har man så brugt flagerne?

1. Stentæpper. Ved afskrabning af skovbund og overjord kan man adskillige steder frilægge ofte ganske maleriske stentæpper på en 6–8 m², hvor granitflagerne, ganske jævnt fordelt, ligger med den flade side opad og med den mere eller mindre tilspidsede underside forankret i den oprindelige jordoverflade. Sådanne stentæpper ligger tæt ved eller direkte op til f. eks. rillesten.

2. Striber af granitflager. En del steder ligger flagerne i 1–2 meter brede bæltter som stier eller færdselsbaner mellem rillesten, mellem sådanne og småmoser eller ligefrem som bræmmer omkring moser, som det er tilfældet ved Ravnehøjsmose i Lille Harreskov samt op til Rønnemose og Caspars Dam i Nørreskoven.

3. Rosetter. Efter at man i 1982 er begyndt at afdække i op til 8–10 meters af-

stand fra rillesten, er man blevet opmærksom på, at granitflagerne en del steder er brugt til at lave rosetter af. Altså små, runde stenlægninger med et hul i midten, og her har man nu af og til fundet trækul. Man har altså brændt bål omkring rillestenene.

4. Runde, tragtformede, stensatte gruber. Har man iagttaget spredte granitflager i nærheden af runde sænkninger i skovbunden, er man ofte på sporet af tragtformede gruber, hvis sider er sat af granitflager, der sidder tæt sammen i grubesiderne, ligesom i stentæpperne.

De runde gruber er registreret på et halvt hundrede lokaliteter, igen ofte tæt ved rillesten.

De varierer i størrelse fra ca. 1 meter i diameter og ½ meter i dybden og op til et par gruber, der er hele 5 meter i diameter og ca. 3 meter dybe. Den største grube ligger kun et halvt hundrede meter syd for monumentet »Kelleren« i Lille Harreskov. Gruben er især i bunden kraftig stensat af tilhugget granit.

Profiler gennem et antal af de bedst bevarede gruber har godtgjort, at selve bunden og halvdelen af siderne næsten altid består af en tæt lerskål. Herover, og trykket ind i leret, sidder et tæppe af tætsiddende, omkring håndfladestore, slåede granitflager med den flade side ud mod gruben og med den tilspidsede side trykket ind i grubesiden.

Hvor gruben foroven går over i skov-

Rund, tragtformet grube, sat af slåede granitflager.

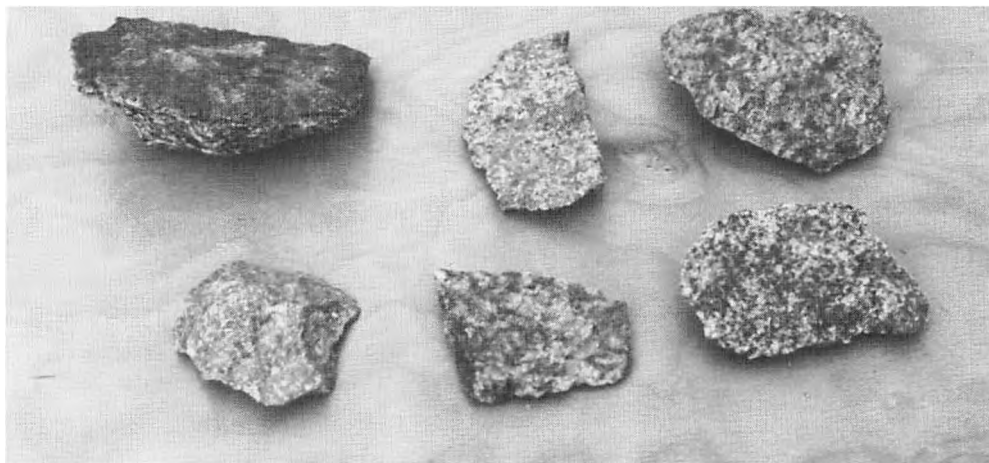
bunden, fortsætter flagerne; i et enkelt tilfælde i indtil hele 20 meters afstand fra selve gruben.

Bunden midt i gruben består somme tider af en flad sten, men kan også her og der være uregelmæssigt nedsænket. Mærkeligt nok ligger der i nogle tilfælde på bunden af gruberne én stor sten, der enten er hovedstor og rund eller kantet og tilhugget.

Det foranstående gør granitflagerne til en ledetype i forhold til emnet rillesten m. m. i Harreskovene. Dette bestyrkes

yderligere af, at der findes flager omkring rillesten, der enten er hele eller som gennem bevidst knusning kun er blevet delt op i 2-3 store stykker. Flagerne kan derfor ikke stamme fra rillestenene. Noget tilsvarende kan påvises et par steder, hvor de omkringliggende flager er af en helt anden granitsort og -farve end den, rillestenen, eller det stenanlæg, stentæppet ligger udenom, består af.

Men den sikreste indikation på, at granitflagerne er bevidst fremstillede og usædvanlige elementer i en tilsyneladende

ubeskrevet fase af vor fortid, får man ved 3 af vore skoves betydeligste storstensanlæg, Kelleren i Lille Harreskov, Trekroner i Store Harreskov og Boghvededyssen i Nørreskoven.

Ved alle disse 3 lokaliteter ligger der omfattende og tætte stentæpper omkring

disse atypiske anlæg, der alle er så klart centrerede omkring rillesten, at man fristes til at sige, at nogle mennesker har foretaget omstruktureringer eller genbrug af fortidsminderne på et langt, langt senere tidspunkt, end svarende til deres opførelse.

Vibygårdsmose kraniets alder

Da artiklen om fortidens kranieoperationer blev skrevet til vort 1981-årsskrift, var knoglen tilhørende Vibygårdsmosemanden til C14-bestemmelse på Nationalmuseet.

Meget overraskende viser aldersbestemmelsen, at Vibygårdtrepaneringen er udført i den tidlige bondestenalder, ca. år 3580 f. Kr., i den periode, hvor stenalderbønderne byggede de store dysser.

Hermed er skæretrepaneringen højst sandsynligt udført med en flintflække.

Aldersbestemmelsen viser ligeledes, at

manden fortrinsvis har levet af føde fra landjorden og ikke fra havet.

Trepaneringens egenart og høje alder gør dette kranium til en stor sjældenhed.

N. B. Thomsen

Ildebranden i Lille Værløse 18. maj 1786

Af J. K. Skov

I årsskrift 1959 fremkom der en artikel om den store ildebrand i L. Værløse 12. febr. 1794, hvor der ret udførligt blev gjort rede for den ulykkelige begivenhed, da 6 gårde og ikke mindre end 33 huse, der også var beboet af inderster (lejefolk), nedbrændte.

Sognefoged Lars Nielsen i Stavnsholt skrev følgende i sin dagbog: »Den 18de May dette Aar, 86, Ilde Brand hos Her Forvalter Nordenberg. 1794 den 12te Februarii Brente her atter mæget af Byen af«.

I det følgende skal der skrives lidt om branden i 1786, og et udsnit af et udskiftningskort over Ll. Værløse fra 1775 kan tjene til læsernes orientering, idet den forbedrede fototeknik har muliggjort, at man nu kan se de mange små huse mellem gårdene samt læse deres matrikelnumre, og man forstår, hvor alvorlig en ildebrand kunne forløbe i de tæt sammenpakkede, stråttækte huse.

For godt et par år siden fik vi af provst E. Schwarz-Nielsen en Xerox-kopi af en avisside fra Kjøbenhavns kgl. Adresse-Contoires Efterretninger af Tirsdagen, den 23 May 1786, der giver en fyldig omtale om ildebranden.

Den gengives her i foto og omskrivning til latinske bogstaver:

Ao 1786. 28de Aargang No. 104. Kjøbenhavns Kongelige allene privilegerede Adresse-Contoires Efterretninger. Forsendes med Posten og udgives ugentlig 4 Gange.

Tirsdagen, den 23 May.

Ildsvaade.

Den 18de May ved Middagstid opkom i Lille Værløse Bye paa Kjøbenhavns Amt

en heftig Ild, som formedelst det stormende Veyr i en utrolig Hastighed afbrændte foruden Kroen, hvor Ilden først opkom, 2 andre store Eyendomsgaarde, Hr. Forvalter Nordenbergs Gaard, som laae i Linie med de Huse og Gaarde, hvor Vinden, som da var Vesten, førte Ilden, blev med et saaledes angrebet af Ilden, at hverken han eller nogen af hans Folk fik det mindste reddet, ey engang høystnødvendige Klæder. Han saae altsaa i nogle faae Minutter sin ganske Formue og timelige Velfærdt ødelagt. Hos ham, som Kongens Forvalter, fandtes Districtets Contoir, og følgelig dets Papirer og Penge der forvaredes; men det var en Umuelighed at faae noget reddet.

Kroemanden, hvor Ilden opkom, fik det meste af sin Indboe reddet; ligesom og hans Eyendomsgaard, som i Henseende Jordbrug og Avling er den anseeligste, er forsikret.

Ligesaa Hr. Forvalterens; men da han ey fik det mindste af hans Indboe reddet, er hans Tab af den Beskaffenhed, at det vil blive vanskeligt at forvinde.

Men et ubodeligt Tab faldt i Hr. Justitsraad Wiwets Lod; thi omendskiønt hans der i Byen værende Lystgaard og hans der værende Møbler, som ey heller begge Deelee ere uden til højstfornøden Beboelse og Brug, af Ilden ey blev beskadiget; saa havde han før sin Indreysse til Kjøbenhavn i sidste Efteraar, for at conservere sit Biblioteque i sin Fraværelse i Vinter, ladet henbringe samme til sin Ven, Hr. Forvalteren, som selv havde mange smukke Bøger, i Tanke ved sin Udkomst i Sommer at samle dem hos sig i et bedre indrettet Værelse. Men af nogle tusinde Volumina i adskillige Sprog og Videnskaber, hvoriblandt en kostbar Samling af Skrif-

Kjøbenhavn Kongelig
Adresse-Contoirs **allene privilegerede**
Efterretninger.

Forlendes med Posten, og udgives ugentlig 4 Gange.

Tirsdagen, den 23 May.

Directionen for det kongelige danske Dugmanufactur de Blaagaard er ved en Skrivelse fra det kongelige Herred-Consistorium og Commercium Collegium af Dags Dato bleven underrettet at behøve sig, at da et ved den kongelige Decret af 22 May 1752 oprettede Intercessionskab i det kongelige danske Dugmanufaktur paa Blaagaard ikke paa en stor Deel har været komplet, og derfor allernaadigst tilrådes, at de af største Personer i Dugmanufacturen erter Indsendelse af 4 Casus aarlig Indtægt af Udbringning, som den næstfølgende 21 Junii maaske afgives. Som en Følge af disse Indsendelser de Herred Intercessanter, at de kan blive berettiget Indsende saage Indtægt udbetalt hver Uge og Dag og indbringe fra nærliggende Uge til næste, hos den kongelige Herred paa Blaagaard, med Kancellis Tilbagebetaling.

Som alle og alle Indtægter min glørlige Be-
 trovning og Løfte, og harer jeg den Væ-
 rende for det kongelige Consistorium, at Liden der til
 indtægt paa den første og alle Dag efter den
 indbringer. Publicationen af Dagen sker ved
 den Herred paa alle Indtægter og da ingen
 indbringer Publication sker, saa vilde enhver her paa være
 indbringer, som vil begunstige mig med deres Til-
 nærmelse. Da alting er færdig, kan Indtægterne med
 Directionerne og Indbringningen dertil af de Indbrin-
 gere læses i Tryk i Christenbergsfortælling No. 300
 af Indbringer.

Den 14de Beskrivelse i Mandstædet Keer Omskuden den 24
 og 25de Beskrivelsen her i Staden til bemeldte Keer-
 stædet Dagen.

Den overrettede Auktion eller Tøker Keel forfattede i
 Tryk den 24 May Kl. 9, og begynder Dag. 110.

H. B. Ved Auktionen, som begynder den 22 May i Hr.
 Høveds Gaard No. 18 i Wimmelstædet, bliver Omskuden
 den 24de Kl. 4, dertilfor en fra Landet indbringer Indtægt
 ved Volat, saavel som de i Cataloge troste Waare og
 Indtægt, samt en Indbringer en Arbejdsveje; saa og en
 Indtægt paa Jern med Metal Beskudninger, og en gaarbroget
 af Indtægt.

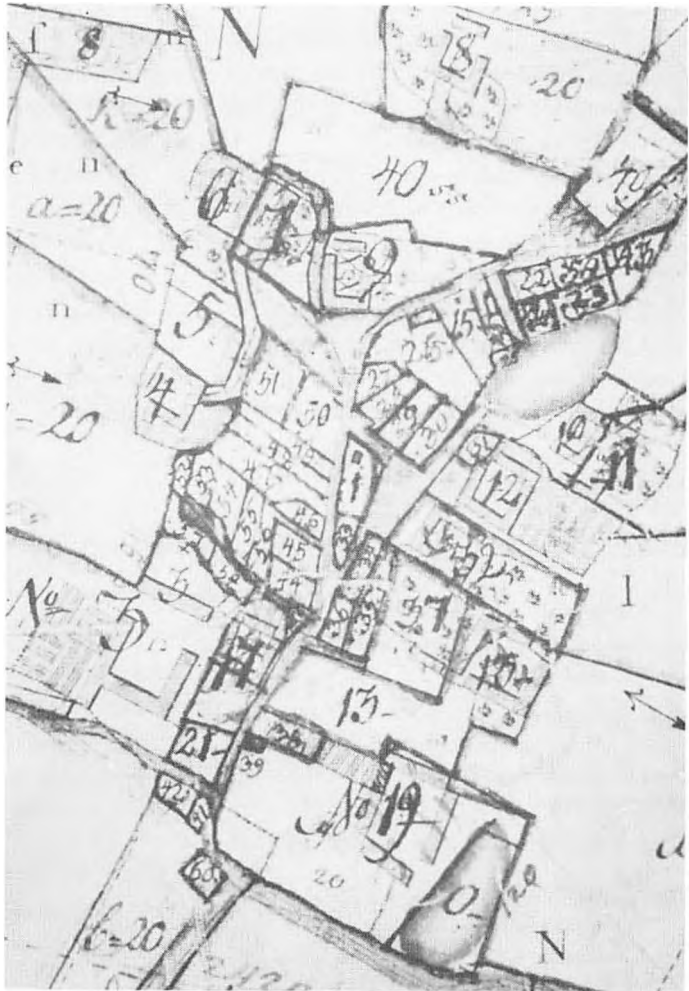
Landhusholdning-Selskabet.
 Onsdagen den 24 May holder et kongelige Landhushold-
 nings-Selskab et offentligt Møde, om Landhusholdning Kl. 9.
 Medlem: Selskabets Sekretær.
 Indvaarede.

Den 18 May ved Middagstid opkom i lille Værlose
 By paa Kjøbenhavns Amt en heftig Ild, som for-
 delst det store Værelse i en storlig Høflighed afbrændte
 foruden Kroen, hvor Ilden først opkom, 2 andre store
 Evendomsgaarde. Hr. Forvalter Nordensbergs Gaard,
 som laae i Linie med de Huse og Gaarde hvor Vinden,
 som da var Vesten, førte Ilden, blev med et saaledes
 angrebet af Ilden, at høvsten han eller nogen af hans
 Folk fik det mindste reddet, og engang høvstbrønde
 Klæder. Han saae altsaa i nogle saa Minuter sin ganske
 Formue og rimelige Beskæftigelse ødelagt. Hos ham, som
 Kongens Forvalter, landets Districts-Contoir, og sel-
 gelig det Papirer og Penge der forordred; men det var
 en Umuelighed at fage noget reddet. Kroensanden, hvor
 Ilden opkom, fik det mest af sin Indboe reddet; ligesom
 og hans Evendomsgaard, som i Nærheden Jordbrun og
 Avling er den anseeligste, erforstret. Ligeaa Hr. For-
 valterens; men da han og fik mindst af hans Indboe
 reddet, er hans Tab af den Beskæftigelse, at det vil
 blive vaukelig at forvinde. Men et ubodeligt Tab
 faldt i Hr. Justitiraad Wivets Led; thi en indbringer
 hans der i Viden værende Lyssgaard, og hans der væ-
 rende Møbler, som og heller bygge Dele ere uden til
 høvstbrønden Behørlig og Brug, af Ilden og blev
 beskadiget; Saa havde han for sin Indtægt til Kjø-
 benhavn i sidste Efteraar, for at conservere sine Biblio-
 theque i sin Graværelse i Winter, ladet bringe samme
 til sin Ven Hr. Forvalteren, som selv havde mange
 smalle Boger, i Taale ved sin Udkomst i Sommer at
 samle dem hos sig i et bedre indrettet Værelse. Men af
 nogle Lufnde Volumina i adskillige Sprog og Bibe-
 skaber, hvoriblandt en kostbar Samling af Skrifter
 henberende til den danske Historie og Poetie, samt en
 deel Manuscripter, er ikke en Bog eller Skrift reddet.
 Hvorom de halv øvrige Blade, som ved Vinden ere
 adspredte i Skove, Mark og Byer, bære et bedrøvelig
 Vidnesbød. Foruden Forvalterens Gaard af-
 brændte 3 Bøndergaarde og 4 Huse; Altsammen paa
 engang i fuld Væ.

ter henhørende til den danske Historie og
 Poesie, samt endeel Manuscripter, er
 ikke en Bog eller Skrift reddet. Hvorom
 de halv øvrige Blade, som ved Vin-
 den ere adspredte i Skove, Marker og
 Veye, bære et bedrøveligt Vidnesbyrd.

Foruden Forvalterens Gaard afbrændte
 3 Bøndergaarde og 4 Huuse; Allesammen
 paa een Gang i fuld Lue.

Betrægter vi nu udsnittet af kortet fra 1775
 opmærksomt, ser vi nr. 3, hvor kro- og
 gårdbygninger (Anneksgården) var byg-
 get ud i ét. Lige østen for lå gården nr. 14
 (Hareskovgård), og nedenunder ses gård
 nr. 2 (Søndergård). Det ser ud, som om
 der står 21, men strengen bag 2-tallet må
 have en anden betydning. Til højre for nr.
 14 ser vi nr. 13 (Værløsegård), og nr. 37

Lille Værløse bymidte 1780.

må sandsynligvis være justitsråd Wiwets lystgård.

Det lille punkterede areal, hvor vejene fra Kollekolle og Sønderløse mødes (lige over 60), angiver, hvor Anders Michelsens gård nr. 15 lå, da den blev købt af rentekammeret d. 13. okt. 1781 og delt i smålodder, Gyde- og Bråderlodderne, til de bønder i L. Værløse, der havde afgivet jord til skovene.

Anders Michelsen havde ved afståelsen af gården sikret sig ret til at bo i gårdens bygninger med have- og gårdsplads (se årsskrift 1978); men han døde kort efter afståelsen af gården.

Nr. 19 er et husmandssted med jord i hjørnet ved Kr. Værløse marker og Espe-skov.

Gård nr. 2 (Søndergård), tilhørende Niels Pedersen og nr. 14 (Hareskovgård), tilhørende enken Giertrud Pedersdatter flyttes ud af byen efter branden, hvad der fremgår af følgende:

Møde d. 20. okt. 1786 efter en større ildebrand d. 18. maj s.å. . . . Desuden er endvidere til hinder for nogen magelæg med enkens jordlod, at Niels Pedersen, hvis gård (nr. 2 Søndergård) og afbrændte i sidste maj måned, allerede har på sin lod udflyttet og opbygget en smuk, ny gård af

4re længer, og ligeså har enken og gjort på sin lod, som dog formedelst mangel på hjælp endnu ikkun er bragt til 3de længer, dog af smuk bygning . . . (se Sterms kort over Værløse sogn 1836).

Men nr. 13 (Værløsegård) blev genopbygget på samme sted og brændte så igen ved den store ildebrand d. 12. febr. 1794.

Niels Pedersen kunne så meget lettere flytte ud på sin mark, idet Landvæsenskommissionen allerede ved et møde med gårdmændene d. 22. aug. 1782 vedtog at anlægge en vej, nuværende Søvej og

Mosevej, som begynder ved den vej Niels Pedersen (nr. 2 Søndergård) har til sin jordlod, fra byen og videre frem over Lars Pedersens (nr. 14 Hareskovgård)s angrænsende lod ned til søen (Søndersø).

På Sterms kort ser man, at der hvor Søndergård kom til at ligge, grener vejen af ned til Jonstrupvang, og endnu kan man se den danne en hulvej syd om villa Solbrinks have, Ballerupvej 62, hvor den så løber videre mellem Københavns Vandforsynings tjenestebolig og selve Søndersø.

I året 1982 har foreningen haft følgende tilgang af nye medlemmer:

(Postadr.: B = 2750 Ballerup. V = 3500 Værløse)

Aulkjær, Asger, fuldm., Birkegdr. 115,
Kr. Værløse, V.

Bach, Kirsten, Fredensvej 3, H-by, V.

Bertelsen, Jul. Clement, Klostergårdsvej 9, V.

Bondorf, Ragnhild, lektor, Højsdal 12, H-by, V.

Bærentzen, Irma, Rolighedsvej 29B, H-by, V.

Christensen, Egon, kemotekn., Skovgds. Allé 225,
V.

- , Jesper, Rastestedet 8, V.

- , Walther, forretn.f., Højbo Vænge 56, V.

Christiansen, Birte Schandel, Elmevej 7, V.

Christoffersen, Lis, Tibberupalle 60, H-by, V.

Dannesboe, Tage R., dir., Nørrevænget 86, V.

Einfeldt, Gudrun og Jørgen, Dalsø Park 93, V.

Frimer-Larsen, Lis og Niels, Mosegård Park 42, V.

Grevy, Christian, Mosegård Park 93, V.

- , Wibeke, Mosegård Park 45, V.

Hansen, Anne-Lise Baaring, Langkær Vænge 28, V.

- , Bente Boserup, Skovmosealle 24, H-by, V.

- , Diana Danebo, ing., Dalsø Park 62, V.

- , Mogens Anker, trafikfl., Højeloft Vænge 59, V.

- , Poul, Pilehaven 9, H-by, V.

Huge, Birte, Anemonevej 24, H-by, V.

Ibsen, Joy og Allan, Højlungsvej 36, V.

Jensen, Ebba og Karl, Toftebo 10, 1. tv., V.

- , Else, Højlundshusene 32, V.

- , Kjeld, statsskovfgd., Fr.borgvej 102,
3520 Farum.

- , Niels, Højlundshusene 8, V.

Johansen, Tove, Åvej 38, H-by, V.

Jørgensen, Birgit og Carl Erik, Birkevej 12, V.

Kamper, Grethe, Højeloft Vænge 150, V.

Kristensen, Ole Bischoff, Baunestedet 45, V.

Krøner, Inge, Bringebakken 37, Jonstrup, B.

Kaas, Torben, arkt., Nygårdsterrasserne 251D,
3520 Farum.

Lang-Jensen, Susanne og Jens, Elmealle 20, H-by,
V.

Larsen, Elise og Chr. Arved, Bjørnsholmvej 27, V.

- , Karen Errebo, Ryetvej 43, 2. th., V.

- , Marianne, Åkandevej 30, V.

Minden, Lars, lærer, Ryetvej 65, 1., V.

Møller, Else, Højbo Vænge 20, V.

Nielsen, Agnete Sass, Buen 7, V.

- , Allan, Granalle 7, H-by, V.

- , Lise, Tibberupalle 98, H-by, V.

Okholm, Anne, Skovgårds Allé 1, 1. tv., V.

Philip, Athea, fru, Skovmosealle 18, H-by, V.

Rasmussen, Jan Qvitzau, Ryetvej 35, st. mf., V.

Rosbjerg, Dan, civiling., Birkegdr. 61,
Kr. Værløse, V.

Slott, Steen, civiling., Langkær Vænge 55, V.

Sørensen, Ulla og Sven, Højlungsvej 13, V.

Tholl, Else, Hejrebakken 69, V.

Tønnesen, Helga og Jørn, Søndergårdsvej 53, V.